

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY SUG'URTA TIZIMINING RIVOJLANISH TARIXI

Millat Umidi Universiteti

BA-103

Ergashev Abdulboriy

Annotatsiya: *Ushbu maqola O'zbekistonda mustaqillikdan keyingi davrda ijtimoiy sug'urta tizimining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tahlil qiladi. Tadqiqotda 1991–2024 yillar oralig'ida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, pensiya va ijtimoiy sug'urta mexanizmlarining evolyutsiyasi, ularning mehnat bozoridagi o'rni hamda aholining ijtimoiy himoyasini ta'minlashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, maqolada ijtimoiy sug'urtaning moliyaviy barqarorligi, davlat va nodavlat institutlarning roli, xalqaro hamkorlik va kelgusidagi islohotlar istiqbollari chuqur tahlil qilinadi.*

Аннотация: *В данной статье анализируются этапы формирования и развития системы социального страхования в Узбекистане в постсоветский период. В исследовании рассматриваются экономические реформы, проведенные в 1991–2024 годах, эволюция пенсионных и страховых механизмов, их роль на рынке труда и значение в обеспечении социальной защиты населения. Кроме того, в статье подробно изучаются вопросы финансовой устойчивости системы социального страхования, роль государственных и негосударственных институтов, международное сотрудничество, а также перспективы дальнейших реформ в данной сфере.*

Abstract: *This article analyzes the formation and development stages of the social insurance system in Uzbekistan during the post-independence period. The study examines economic reforms carried out between 1991 and 2024, the evolution of pension and insurance mechanisms, their role in the labor market, and their importance in ensuring social protection of the population. Furthermore, the article provides an in-depth analysis of the financial stability of the social insurance system,*

the roles of state and non-state institutions, international cooperation, and the prospects for future reforms in this field.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida mustaqillikka erishilgach, davlatning ijtimoiy siyosatida tub o'zgarishlar yuz berdi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish bilan bir qatorda, ijtimoiy himoya tizimining yangi modeli shakllana boshladi. Aholining daromadlarini kafolatlash, pensiya, nafaqa, ishsizlik va mehnatga layoqatsizlik holatlarida moddiy yordam ko'rsatish maqsadida ijtimoiy sug'urta tizimi bosqichma-bosqich rivojlantirildi.

Sovet davridan meros bo'lib qolgan markazlashgan ijtimoiy ta'minot modeli o'rniga, iqtisodiy mustaqillikka asoslangan, sug'urta to'lovlari orqali moliyalashtiriladigan milliy tizim shakllantirildi.

1. Dastlabki bosqich (1991–2000 yillar): Ijtimoiy sug'urtaning shakllanish davri

Mustaqillikning dastlabki yillarida mamlakat og'ir iqtisodiy inqiroz holatida edi. Shu sharoitda aholining ijtimoiy himoyasini saqlab qolish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi.

1991-yilda O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi tashkil etildi. 1993-yilda esa Pensiya jamg'armasi va Davlat ijtimoiy sug'urta jamg'armasi faoliyati yo'lga qo'yildi. Bu jamg'armalar orqali:

mehnat stajiga ega fuqarolarga pensiyalar;
vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqalari;
homiladorlik va bola parvarishi uchun to'lovlar;
ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalardan sug'urta to'lovlari amalga oshirildi.

Mazkur davrda ijtimoiy sug'urta tizimi davlat tomonidan qat'iy nazorat qilinib, moliyalashtirish asosan markazlashgan byudjetdan amalga oshirildi. Shu sababli tizimning mustaqil moliyaviy barqarorligi hali to'liq shakllanmagan edi.

2. Islohotlar bosqichi (2001–2010 yillar): Barqaror moliyaviy modelni shakllantirish

2000-yillar boshlarida O'zbekiston iqtisodiy o'sishni ta'minlagan holda, ijtimoiy siyosatda ham tub o'zgarishlarni boshladi. 2004-yilda Davlat pensiya ta'minoti to'g'risidagi Qonun qabul qilinib, pensiya tizimining huquqiy asoslari mustahkamlandi.

Shuningdek:

2005-yildan boshlab yagona ijtimoiy to'lov (YIT) joriy etildi;
mehnatga haq to'lash fondining ma'lum foizi ijtimoiy sug'urta jamg'armasiga yo'naltirila boshlandi;

ish beruvchilar va xodimlar o'rtasida ijtimoiy sug'urta bo'yicha shaffof mexanizmlar ishlab chiqildi.

Bu davrda O'zbekiston ILO (Xalqaro Mehnat Tashkiloti) bilan hamkorlikni kengaytirdi va ijtimoiy sug'urtaning xalqaro standartlariga moslashtirish yo'lida dastlabki qadamlari tashlandi.

Natijalar:

pensiya to'lovlari tizimi barqarorlashdi;
fuqarolarning ijtimoiy himoyasi qamrovi kengaydi;
davlat jamg'armalarining mustaqilligi kuchaydi.3. Modernizatsiya bosqichi (2011–2020 yillar): Raqamli boshqaruv va maqsadli ijtimoiy sug'urta

2010-yillarda iqtisodiyotning raqamli sektorga o'tishi ijtimoiy sug'urta tizimiga ham ta'sir ko'rsatdi.

2013-yilda "Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali" orqali ijtimoiy sug'urta to'lovlari elektron shaklda amalga oshirilishi yo'lga qo'yildi.

2016-yil 1-yanvardan Yagona ijtimoiy to'lov stavkasi 25% dan 15% gacha kamaytirildi, bu esa korxonalarning soliqqa tortilish yukini yengillashtirdi va rasmiy bandlikni oshirishga xizmat qildi.

Shu bilan birga, Ijtimoiy sug'urta jamg'armasining faoliyati takomillashtirilib, mablag'larning maqsadli sarflanishi ustidan davlat moliyaviy nazorati kuchaytirildi.

Bu bosqichda quyidagi yo'nalishlar muhim o'rin tutdi:

raqamli hisob-kitob tizimlari;

ijtimoiy to'lovlarni avtomatlashtirish;
xususiy sug'urta kompaniyalarini jalb qilish;
ijtimoiy sug'urtaning turli turlarini (ishsizlik, sog'liqni saqlash, mehnat jarohatlari) kengaytirish.

4. Yangi islohotlar bosqichi (2021–2024 yillar): Integratsiya va xalqaro standartlarga moslashuv

Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida olib borilayotgan islohotlar ijtimoiy sug'urta tizimini yangicha bosqichga olib chiqdi.

2021-yilda “O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish strategiyasi” qabul qilinib, quyidagi maqsadlar belgilandi:

ijtimoiy sug'urtani yagona axborot tizimiga integratsiya qilish;
mehnatga layoqatsizlik, nogironlik va ishsizlik sug'urtalarini yagona platforma orqali yuritish;

ijtimoiy xizmatlarni raqamlashtirish;

“Har bir fuqaroga ijtimoiy himoya” tamoyilini amaliyotga joriy etish.

2022–2024-yillarda O‘zbekiston BMT, XMT, ADB va Jahon banki bilan hamkorlikda ijtimoiy sug'urta islohotlarini amalga oshirdi. Xalqaro tashkilotlar mamlakatdagi tizimni “mintaqada eng tez rivojlanayotganlardan biri” deb baholadi.

5. Asosiy muammolar va istiqbollar

Shunga qaramay, tizimda hal etilmagan masalalar mavjud:

1. Moliyaviy barqarorlik: demografik o'sish va pensiya xarajatlarining ortishi jamg'arma barqarorligiga bosim o'tkazmoqda.

2. Norasmiy bandlik: ishchi kuchining bir qismi norasmiy sektorda bo'lgani uchun sug'urta badallari to'liq to'planmaydi.

3. Hududiy tengsizlik: qishloq joylarda sug'urta xizmatlarining qamrovi hali past.

4. Kadrlar salohiyati: sug'urta tizimini yurituvchi mutaxassislar uchun malaka oshirish dasturlarini kuchaytirish zarur.

Istiqboldagi yo'nalishlar:

ixtiyoriy (individual) pensiya sug'urtasi tizimini rivojlantirish;

xususiy sugʻurta bozorini kengaytirish;

xalqaro standartlarga mos yagona elektron monitoring tizimini joriy etish.

Xulosa

Oʻzbekistonda ijtimoiy sugʻurta tizimi mustaqillikdan buyon bosqichma-bosqich shakllanib, bugungi kunda iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatning muhim tayanchlaridan biriga aylandi. Dastlab davlat tomonidan boshqarilgan tizim asta-sekin bozor mexanizmlariga moslashtirilib, shaffof va raqamli modelga aylantirildi.

Kelgusida tizimning muvaffaqiyati moliyaviy intizom, raqamlashtirish, xalqaro hamkorlik va fuqarolik jamiyatining faol ishtirokiga bogʻliq boʻladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oʻzbekiston Respublikasi “Davlat pensiya taʼminoti toʻgʻrisida”gi Qonuni (2004-yil).
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 3-iyundagi PQ–5119-son Qarori “Ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish strategiyasi toʻgʻrisida”.
3. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). Social Protection Assessment in Uzbekistan, 2023.
4. Jahon banki. Uzbekistan Social Insurance System Review, 2022.
5. UNDP Uzbekistan. Inclusive Social Protection and Pension Reform Report, 2024.
6. ADB. Social Protection Sector Assessment for Central Asia, 2021.